

Prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc.

***Rozhovor
s PhDr. Miroslavem Šedivým Ph.D.***

Má ještě v současné době, 150 let po Metternichově smrti, význam pořádat konferenci věnovanou osobnosti tohoto státníka a jeho době?

Určitě ano, protože i po tak dlouhé době jsou aktivity tohoto rakouského státníka v mnoha ohledech prozkoumány jen velmi málo a navíc v průběhu let se Metternich stal obětí tendenčně podbarvených soudů především ze strany nacionalistických a levicových historiků, které jsou dnes zcela neudržitelné a musí být revidovány. Pokud jde o dobu, ve které Metternich vedl rakouskou zahraniční politiku, tak jí, pochopitelně s výjimkou období napoleonských válek, byla věnována relativně malá pozornost, především pak ve srovnání s druhou polovinou 19. století. Není to zcela nepochopitelné, protože léta 1815 až 1848 následovala po mimořádně vypjatých událostech a předcházela důležitému procesu formování národních států. Metternichova doba je proto často vnímána jako časový úsek, kdy nedošlo k zásadním počinům, a snad právě proto není toto období pro historiky i laickou veřejnost příliš atraktivní. Dle mého názoru však tento přístup není zcela oprávněný a navíc objektivní analýza historických procesů „Metternichovy éry“ je důležitá pro úplné pochopení novodobých evropských dějin.

Co bylo cílem konference?

Cílem konference bylo v první řadě poukázat na tento relativně malý zájem o období let 1815–1848 a osobnost a aktivity knížete Metternicha, kterému sice byla věnována celá řada životopisů a odborných monografií, ale při jejich bližším prozkoumání vyjde

najevo, že jen málo z těchto prací je originálních či oproštěných od různých subjektivních soudů.

Kdo se jí zúčastnil?

Především čeští historikové různého zaměření, ale nechyběli ani badatelé ze zahraničí. Z té druhé skupiny bych si dovolil jmenovat alespoň profesora Wolframa Siemanna z *Ludwig-Maximilians-Universität* v Mnichově, který má v současné době v tisku stručnou monografii věnovanou Metternichovi a pracuje na dalším životopise o podstatně větším rozsahu. Bohužel zde není možné vyjmenovat všechny účastníky, ale rád bych alespoň poukázal na variabilitu jejich příspěvků a zároveň skutečnost, že i když osobnost rakouského kancléře často netvoří hlavní náplň jejich bádání, našli si čas, aby učinili výzkum na toto téma a přednesli zajímavé a fundované referáty, za což jsem jim nesmírně vděčný. Pochopitelně někteří z nich mají k Metternichovi takřka osobní vztah, což je případ kastelána zámku Kynžvart doktora Miloše Říhy, ředitele archivu Státního oblastního archivu v Plzni doktora Petra Hubky, jehož život je spojen s městem Plasy, či správce archivu rodiny Metternichů magistra Jana Kahudy. A v tomto směru není možné opomenout ani vystoupení starosty města Plasy magistra Miloslava Hurta, mimo jiné i proto, že jeho radnice se na celé akci aktivně podílela.

Metternich byl až doposud v domácí historiografii chápán spíše negativně, jako osobnost bránící liberalizaci, modernizaci a národní emancipaci středoevropských etnik. Došlo v tomto ohledu k určitému posunu?

Bezpochyby ano, ale v tomto směru se jedná o širší trend změny postoje k celé habsburské monarchii, který již není ovlivněn jiráskovskou tezí o době temna. Pokud jde o samotného Metternicha, potom česká historiografie vůči němu nikdy nevystupovala příliš negativně, a to dokonce ani za první republiky, což však bylo způsobeno zejména tím, že čeští historikové se Metternichovi věnovali jen velice málo. Toto je jistě škoda, zvláště když vezmeme v potaz skutečnost, že, ať se nám to líbí nebo ne, Metternich byl rovněž naším kancléřem a v Čechách vlastnil dvě panství: Kynžvart a Plasy. Odsudky tak pochází především z per zahraničních badatelů. Pokud jde o současný pozitivní trend v české historiografii, pak bych ho nejlépe dokumentoval názory doktora Jiřího Raka, který ve svém strhujícím příspěvku předneseném na konferenci Metternich a jeho doba v zásadě řekl vše, co mělo být řečeno. I když Metternich samozřejmě nebyl liberál a již vůbec ne demokrat, rozhodně nebyl nepřítelem českého národa, v některých ohledech tomu bylo přesně naopak. Je nepochybně jistým paradoxem, že na tuto skutečnost kromě doktora Raka musel upozornit již zmíněný profesor Siemann, tedy německý historik.

Zatímco jméno takového Edmunda Burka je dnešními konzervativci citováno neustále, Metternich v proklamacích současných myslitelů konzervativního přesvědčení nápadně chybí. Proč Metternich tak vzdoruje ideologickým aktualizacím?

Nejspíš proto, že Metternich nebyl originální myslitel a ani neměl tuto ambici. Své názory na fungování světa zformuloval na základě úvah jiných filozofů, teoretiků státu a práva a dokonce přírodovědců. Jeho filozofický pohled na svět navíc sám o sobě není příliš důležitý, daleko zajímavější jsou až z něj vyplývající názory na fungování mezinárodních vztahů. K tomuto tématu však v uplynulých desetiletích již bylo napsáno několik studií, z nichž některé jsou skutečně zajímavé a podnětné. Je ovšem pravda, že v poslední době existuje jistá tendence podrobit Metternichův konzervatismus novému hodnocení, příkladem je nedávno vydaná monografie britského konzervativního historika Alana Skeda *Metternich and Austria. An Evaluation*, které se v odborných kruzích dostalo kladného přijetí. Je možná jen otázkou času, kdy si Metternicha všimnou i současní konzervativní myslitelé a politici. Další otázkou však je, co si z jeho názorů vezmou.

Někteří autoři zdůrazňují naopak údajnou Metternichovu prozíravost, s níž zakročil proti nacionalistickým spolkům, jejichž členové se nezastavili ani před vraždou a které jsou pokládány za předzvěst extremistických fašistických a národně socialistických hnutí. Je to pouze anachronická projekce naší znalosti pozdějšího politického vývoje a tragédie střední Evropy do společenského života počátku devatenáctého století, nebo doklad Metternichovy státnické moudrosti?

Toto je otázka, na kterou je velice obtížné odpovědět několika větami. V první řadě bych nehovořil přímo o státnické moudrosti, ale raději pouze o mimořádné inteligenci a předvidavosti, která pramenila z Metternichových výjimečných analytických schopností. Proti nacionalistickým spolkům zakročil z různých důvodů, z nichž některé nemůžeme hodnotit kladně. Je ovšem pravda, že v dnešní době se na radikální výstřelky tehdejších nacionalistů díváme v mnoha ohledech podobně jako rakouský kancléř; naprosto zbytečná vražda německého spisovatele a dramatika Augusta von Kotzebue před očima jeho ženy a čtyřletého syna by dnes byla okamžitě odsouzena, tehdy však byl vrah považován německými nacionalisty za hrdinu. Podobně přistupujeme i k politickým vraždám francouzských revolucionářů a Napoleonově válečtivosti, která po sobě zanechala statisíce mrtvých vojáků od Salamanky po Moskvu. Čím dál tím častěji se objevují i názory, že současný terorismus má hodně společného s tehdejšími zločiny páchanými ve jménu různých ideologií.

Pokud jde o provázanost totalitních ideologií 20. století a některých myšlenkových proudů Metternichovy doby, pak jistě není náhoda, že na příklad sovětská historiografie spatřovala v jakobínském teroru jistý vzor; vždyť nejen že vůdčí představitelé revoluce ve Francii přivedli zemi k masovým vraždám z politických důvodů, ale současně stavěli zájem státu nad zájem jedince, což je společný rys všech totalitních systémů. A toto Metternich skutečně kritizoval, dle mého názoru zcela oprávněně. Dával bych si však velký pozor při hledání vazeb za každou cenu, na příklad mezi nacismem a činností německých *Burschenschaftů*, jejichž členové velmi často sdíleli antisemitské názory,

nosili u pasu krátké dýky a pálili knihy. Takový soud, pokud by byl učiněn, by měl být výsledkem rozsáhlého výzkumu pravděpodobně většího počtu badatelů.

Metternich překvapuje dnešní vzdělance, odchované četbou Edwarda Saida, svým tolerantním a vstřícným vztahem k Orientu. Dokážete vysvětlit tento Metternichův postoj?

Toto je dáno skutečností, že Metternich byl v mnoha ohledech racionálně uvažující člověk, který činil své závěry na základě studia faktů. Proto nepřipustil, aby vlastní náboženské přesvědčení ovlivňovalo jeho praktické kroky na poli diplomacie. Výsledkem byla skutečnost, že byl schopen kritiky katolické církve, ostře vystupoval proti antisemitismu a v souvislosti s islámem nesdílel přesvědčení mnoha romantiků o jeho škodlivosti a nutnosti vyhnání muslimů z Evropy. Právě tyto názory byly hojně přetřásány během řeckého povstání, kdy docházelo k masakrům ortodoxních Řeků. Metternich sice tyto činy odsuzoval, správně však poukázal na fakt, že stejných zvěrstev se dopouštěli i samotní Řekové, kteří dokonce tento závod v masakrování nevinného obyvatelstva rozpoutali, a že ukrutnosti Turků nemohou být připisovány myšlenkám islámu. Metternichův vztah k islámské víře a antisemitismu bych hodnotil jako nadčasový.

Pro odlehčení – velkým tématem je Metternich a ženy... Metternich bojoval za konzervativní hodnoty ancien régime, ale jeho životní styl byl celkem uvolněný...

Už jsem se smířil s tím, že této otázce se v souvislosti s Metternichem nevyhnu bez ohledu na to, kde nebo o čem právě přednáším. Konzervativní hodnoty *ancien régime*, pokud něco takového vůbec existovalo, rozhodně neznamenaly věrnost mezi manžely, právě naopak. Po roce 1815 však v tomto směru došlo ke změně v souvislosti s rozšířením životního stylu *Biedermeieru*, tedy pro Metternicha v nevhodnou dobu. Jeho vztah k ženám nyní působil jako anachronismus, byť je nutné podotknout, že jeho vášnivost byla od 20. let na ústupu a pokud jde o rodinný život, pak až na zmíněné zálety byl Metternich příkladným manželem. Rád bych ještě dodal, že pokud odhlédneme od problému žen, rozhodně nemůžeme pokládat Metternichův životní styl za uvolněný. V zásadě to byl workholik, který pracoval celý den, často až do pozdních nočních hodin, a nijak si neliboval v plesech či hovorech o tématech, která nepovažoval za důležitá. O tom svědčí nejen zprávy současníků, ale i skutečně obrovské množství Metternichovy osobní i úřední korespondence. Z ní se pak historik dozví, že nadto musel kancléř přečíst mnoho zpráv, knih a pamfletů a účastnit se odborných diskusí. V zásadě pak nepřekvapí zpráva, že v důsledku pracovního nasazení se Metternich dokonce nervově zhroutil.

V čem podle Vašeho názoru spočíval Metternichův diplomatický talent? Jaké byly jeho slabiny?

Určitě ve schopnosti správně posuzovat lidské charaktery a v umění jednat s lidmi. Jeho pracovitost mu pak dopomohla ke shromáždění značného množství informací, na jejichž základě byl velmi často schopen učinit správné odhady dalšího vývoje. Proto by

dnes nejspíš byl dobrým analytikem politických událostí. Slabinou byla jeho ješitnost a přehnané sebevědomí, které se projevovalo především v přesvědčení o vlastní pravdě. Toto však neznamenal, že by nebyl schopen uznat vlastní chybu. Největším limitem jeho zahraniční politiky však nebyly ani tak vady na jeho bezpochyby výjimečném diplomatickém talentu jako finanční a vojenská slabost habsburské monarchie.

Jaké je směřování Vašeho dalšího výzkumu?

V souladu s trendem, který existuje přinejmenším v anglosaském světě, bych se rád úzce specializoval na jedno období, a to pochopitelně na léta 1815 až 1848. I když se zatím zabývám především mezinárodními vztahy a osobností knížete Metternicha, rád bych v budoucnu svůj výzkum rozšířil i na další témata týkající se především evropských dějin. Jsem přesvědčen, že vzhledem k existenci bílých míst a četných klišé a minimálnímu počtu vydaných pramenných edic se historikovi v tomto směru nabízí zajímavé možnosti.